

הרב דוב הכהן פינק
מח"ס ברכת חן

בענין השתמשות במטפחות (מגבות - האנמעכ"ר - Towels)
מר"ח אב עד ט' באב, ובימי האבל

בטור סי' תקנ"א כתב וז"ל: שבת שחל ט"ב להיות בתוכה פי' השבוע שחל בה ט"ב אסורים לספר ולכבס ואפי' אינו רוצה ללבוש עתה אלא להניחו עד אחר תשעה באב. וכתב הבית יוסף: ופירש רש"י דטעמא דאסור משום דנראה כמסיח דעתו שעוסק בכיבוס בגדים, עכ"ל. ואפי' אין לו אלא חלוק אחד אסור לכבסו וללבושו. וכתב הב"י: כן כתב הרמב"ן בספר תורת האדם ופשוט

הוא, עכ"ל. וכן המכובסים מקודם לכן - אסור ללבוש, ולא ללבושן, ולא ללבושן לבד אלא בין ללבוש בין להציע בהן המטה בין איש בין אשה אסור, ואפי' מטפחות הידים והשלחן הכל אסור, עכ"ל. וכתב הב"י: כל זה כתב הר"ן (תענית ט: ד"ה וכבוס)¹, וכן כתב הרמב"ן בספר תורת האדם (שם)². והביאו ראייה מדאמר רב ששת תדע דאסור אפילו לכבס ולהניח דהא בטלי

1 ז"ל הר"ן שם, וכיבוס זה האסור בשבת של ט' באב, לא לכבס עכשיו דוקא, אלא אפילו במכובסין קודם לכן אסורין לבישה, ולא לבישה בלבד אלא אפילו בין ללבוש בין להציע במטה אסור בין באיש בין באשה. ואפילו במטפחות הידים והשלחן הכל אסור, תדע דאמרינן בגמרא דבטלי קצרי דבי רב, ומשמע דלגמרי בטלי, עכ"ל. וצ"ע בכונת הר"ן דאם איירי באיסור לבישה או להציע, ולא לענין כיבוס, ועל זה כתב דהכל אסור דלאו דוקא להציע אל המטה רק גם להציע מטפחת על השולחן או מטפחות הידים אסור, א"כ מה ראייה הביא ממה דבטלי קצרי דבי רב דלגמרי בטלי, דלמא אסור לכבוס שום דבר, ומ"מ המכובסין מקודם, מותרין להשתמש בהן, וצ"ע.

2 ז"ל הרמב"ן בספר תורת האדם, בהלכות אבלות, כשאמרו אסור בכביסה לא לכבס בלבד אמרו, שלא מפני איסור מלאכה נגעו בהן, אלא שאסור ללבוש, וכו', ולבישה שהזכירו בין שכבסין עכשיו בין שכבסין מקודם לכן. וכן שבת שחל ת"ב להיות בתוכה, וכו' אבל משום אבלות עיקר איסור בלבישה הוא. והוורו חכמי הצרפתים ז"ל בסדינין ומצעות של מטה שאסור לכבסן אחד הלבוש [ר"ל הסדין שמכסה עליו מלמעלה] ואחד המציעין תחתיו אסור. וכן דעת הראב"ד לפנינו בשער הזה. ומטפחות ידים נמי אסור אע"פ שמוותרין במועד, עכ"ל. ולכאורה ממה שמסיים ומטפחות ידים נמי אסור אע"פ שמוותרין במועד, מוכח דאיירי לענין כביסה, דהרי בחול המועד ודאי אין איסור בלבישתן רק בכביסה, ולפי"ז משמע דמה שאסר הרמב"ן מטפחות הידים, הוא דוקא לענין כביסה ולא לענין להשתמש בהן. אבל צ"ע דבהל' תשעה באב (וכן הוא ברמב"ן על הש"ס תענית כו:) כתב, וז"ל, וכבס זה האמרו בשבת של תשעה באב לא לכבס עכשיו דוקא, אלא אפילו במכובסין קודם לכן אסור ללבוש, ולא לבישה בלבד, אלא בין ללבוש בין להציע בין באיש בין באשה, ואפילו במטפחות הידים והשלחן הכל אסור דהא בטלי קצרי דבי רב לגמרי, עכ"ל. הרי מוכח דס"ל להרמב"ן דלבישה עצמה אסור אף אם אינו כובסה. ואפשר לומר דמה שמסיים "ואפילו מטפחות הידים והשלחן הכל אסור", זה איירי לענין כיבוס. ולפי"ז אתי שפיר מה שהביא ראי' ממה שבטלי קצרי דבי רב לגמרי, דזהו ראי' לכאורה רק לענין כביסה ולא לענין לבישה.

אבל עדיין יש לדקדק, למה לענין אבלות כ' רק מטפחות הידים ולא נקט מטפחות השולחן, ולענין תשעה באב כתב גם מטפחות השולחן, וצ"ע. ואפשר לומר דהרי הרמב"ן פירש בהדיא בהל' האבלות שאין איסור כביסה מצד המלאכה, וכל האיסור משום לבישה הוא, וא"כ י"ל דלא אסור רק מטפחות הידים דקחשיב לבישה. אבל מטפחות השולחן אה"נ מותר. אבל לענין תשעה באב דאיירי לענין איסור כביסה כדי שלא יסיח דעתו מן האבלות, וכמו שבי' רש"י, להכי הכל אסור אף מטפחות השולחן שלא קחשיב לבישה כלל.

והנה בספר נהר מצרים הביא מבעל כסא אליהו ישראל, שבי' וז"ל, שעלה בדעתו להתיר מטפחות הידים לאבל, וחזר בו ממה שכתב המחבר באו"ח הל' תשעה באב סי' תקנ"א דאסור גם מטפחות הידים. ותמה עליו שהרי הדבר מפורש לפנינו פה בהל' אבלות בסי' שפ"ט ס"א ולמה הביא לחמו מרחוק. ועוד תמה על הספר נוה שלום מהרב אחאי גאון שהביא דברי בעל כסא אליהו להלכה למעשה דמטפחות הידים מותר לאבל, וכנראה אישתמיטיה דברי מרן הב"י בין בהל' ת"ב בין בהל' אבל. ועיי"ש. ולענ"ד נראה שהוא פירש דברי הטור ושו"ע לאסור מטפחות הידים רק לענין כביסה לבד ולא לענין איסור להשתמש בה וכו"ל. ומה שחזר הבעל כסא אליהו ממה שבי' מרן בהל' ת"ב ולא ממה שכתב בהל' אבל, דהרי בהל' אבל לכאורה מפורש דאיירי רק לענין כביסה לחוד, שהרי כתב שם שאסורים אע"פ שמוותר לכבסן במועד, א"כ מפורש דאיירי לענין איסור כביסה ולא לענין איסור להציע אותן. ורק בהל' תשעה באב שם שפיר יש לפרש דברי המחבר לענין איסור הצעה. דעל מה שכתב דאסור להציע את המטה הוסיף שם "וכן מטפחות הידים והשלחן אסור". והנה שם בספר הנ"ל נהר

והמהרש"ל [אע"פ שמותר לכבסן במועד, וכן בכל אלו ששינוי שמותרים לכבס במועד כגון היוצא מבית השביה ומבית האסורים ומנודה שהתירו לו חכמים והנשאל לחכם והותר והבא ממדינת הים שהלך להרויח ולא היה לו פנאי לגלח אסורין בימי אבלו שאם אירעו אחד מהם קודם האבילות ונכנס מיד לתוך האבילות אסור לכבס א"כ אירעו אחד מהם ותכפוהו מיד שני האבלות זה אחר זה אז מותר לכבס בין בנתר בין בחול אפי' תוך ז' ובלבד שיעשנו בצנעה בתוך ביתו ואחר שתכפוהו אביליו זה אחר זה מכבס במים אבל לא בנתר וחול, עכ"ל.

וכן נפסק בשו"ע או"ח שם (בסעיף ג') שבוע שחל בו תשעה באב, אסורים לספר ולכבס, אפילו אינו רוצה ללבושו עתה אלא להניחו לאחר ט' באב, ואפילו אין לו אלא חלוק אחד, אסור; וכן המכובסים מקודם, בין ללבוש בין להציע בהם המטה; ואפי'

קצרי דבי רב, פירוש שהכובסים היו בטלים באותו שבוע ובטלי לגמרי משמע, וכן פסק הרשב"א בתשובה³, עכ"ל. הרי לכאורה מפורש דמטפחות הידים אסורים להשתמש בהם בימים אלו.

וכן כתב ביו"ד סי' שפ"ט, וז"ל אבל אסור לכבס כסותו כל ז' ימים אפילו במים לבד ולאחר ז' מותר וריב"א אסר כל ל' ובספר המצות כתב מותר ללבוש חלוק לבן מיד אחר ז' והעולם נהגו בו איסור, ונוהגין שאדם אחד לובשם תחילה ואח"כ לובשם הוא, וזה המנהג עיקר ע"כ. ואינו יודע טעם למנהג זה דאפי' גיהוץ מותר בישנים כ"ש כיבוס. וכשם שאסור לכבס כך אסור ללבוש המכובסים מקודם לכן אפי' ישינים, ואצ"ל שאסור ללבוש חדשים. וכתב הרמב"ן ראיתי על שם רש"י שהתיר ללבוש בז' אבלות חלוק המכובס מקודם לכן, ואינו נכון. וגם הסדינין והמצעות של מטה אסור לכבסן ולהציע המכובסין, וכן מטפחות הידים [והשלחן ע"פ הגהת הפרישה

מצרים אסר אף מטפחות האף, ועיין לקמן מה שאכתוב בזה.

וכן מצאתי מפורש בספר בן איש חי פרשת דברים שפירש האי אסור במטפחת הידים והשלחן רק לענין כביסה שכתב שם וז"ל, ואסור לכבס בשבוע זה, אפילו מטפחות הידים והשלחן, ורק מטפחת שמקנח בה צואת החוטם, מותר לכבס, עכ"ל.

אבל בריטב"א מפורש שכוונת הרמב"ן לאסור בשבוע שחל בו תשעה באב גם להציע מטפחת השולחן והידיים, ולא רק שאסור לכבסן. שכי' וז"ל ולכבס [בשבוע שחל בו תשעה באב] פי' לא סוף דבר לכבס אלא אפילו ללבוש מה שהיה מכובס מקודם כדמוכח בגמ' וכן הדין באבל ושלם כדברי רש"י ז"ל שהתיר לאבל להחליף וללבוש בגד המכובס מקודם לכן. ואינו ברין שיעבור האבלות בליבשה, ולא לבישה בלבד הוא אסורה אבל אף להציע במטה ושלחן ובמטפחות ידיים כמו שמפורש בספר תורה האדם לרבנו ז"ל, עכ"ל. הרי שפירוש דברי הרמב"ן לאסור להציע מטפחת על השלחן כמו על המטה בשבוע שחל בו תשעה באב, ולא רק שאסור לכבסן.

3 וז"ל הרשב"א בתשובה, שאלת אם מותר לשכב בסדינין המגוהצין בשבת שחל להיות תשעה באב בתוכה, וכן אם מותר לכבס ולהניח אם לאו. תשובה, אסור "ללבוש" אסור "להציע" תחתיו, ואפילו במטפחות הידים אסור, וכן אסור לכבוס ולהניח ותדע דהא בטלי קצרי דבי רב, אלמא דאפילו הכי אסור, דאי לאו, אמאי בטלי, וכן דעת רבותי ז"ל ולא אאריך, עכ"ל. והנה השואל שאל אם מותר לשכב בסדינין המגוהצין, ולא אסור לשכב עליו רק להציע תחתיו, וצ"ע אם נכרי הציע מטה לעצמו אם מותר לישראל לשכב על סדין מגוהץ. או שעצם השכיבה על סדין מגוהץ קחשיב כמו לבישה. וכן משמע מרבנו הרא"ש שכי' (בפ' אלו מגלחין אות נג) וז"ל עוד נראה לי כמו שאסור ללבוש כך אסור להציע תחתיו ועליו בלילה, דאין הלבישה דוקא אלא הנאת הגוף. ואי' שמא הנאת הראיה עם הנאת הגוף אסור אבל סדין בלילה הנאת הגוף איכא ראייה ליכא, א"כ כן ביום נמי משכחת לה היתר אם ילבש אותם תחת בגדים אחרים שלא יראו אותם, אלא ודאי הנאת הגוף הוא העיקר, עכ"ל. הרי מפורש שמה שמציע תחת המטה לשכב עליה קחשיב לבישה, וא"כ אף אם נכרי הציע לעצמו אסור לו לשכב עליו.

אבל ברבנו הרשב"א עדיין מסופק אני ככוונתו אם עצם ההצעה אסור או לשכב עליו ג"כ ס"ל דקחשיב לבישה. ולכאורה יש לדייק מדברי הרשב"א שנקט רק מטפחות הידים ולא מטפחות השולחן, דכוונתו רק משום שידי נהנה מזה כדוגמת סדין שעל המטה, ולא נקט מטפחות השולחן, שאין האיסור עצם ההצעה רק הנאת גופו כדעת הרא"ש. וצ"ע בזה..

גופא לכבוד שבת פורשין מטפחת מכובס (הנ"ט טיכ"ר וטי"ש טיכ"ר) בתוך זיי"ן, אע"ג דכתונת אסור לו ללבוש, כיו"ד שפ"ט בט"ז סק"א, וכאן לכבוד שבת מותר הכתונת וכל שכן מטפחת ידים ושולחנות. אבל סדינן אפשר נהגו איסור, וצ"ע הוא דלמה באבל מחמירין כתונת לשבת כו' וי"ל בענין אחר. עכ"ל.

הרי מבואר מדברי הפרמ"ג דמה שכתב דמטפחת הידים והשולחן אסורים הוא ג"כ משום שאסור להציען בימים אלו, אבל בשבת מותר להציע אותם. וכן כתב בהד"י הבאר היטב בהל' אבלות דכ' המהרש"ל באו"ח סי' תקנ"א שהיתר פשוט לכבוד שבת לפרוש על השולחן המטפחת המכובסת. עכ"ל. הרי מפורש דכל השאלה הוא לאו לענין ההשתמשות בה, רק לענין הפריסה על השולחן. וא"כ פשוט דאם פרוש על שולחנו מטפחת מכובסת לפני ימים אלו ודאי אין שום איסור לאכול על מטפחת הזוה, דכל האיסור הוא רק ההצעה דומיא דלבישה, והה"נ נראה פשוט דאין איסור ללבוש ברגע לפני שקיעה של ימים אלו בגד מכובס דנמצא הולך לבוש עם בגד מכובס בימים אלו, דכל האיסור הוא ללבוש בגד מכובס. ולא ההשתמשות בה. וכמו שדרשו חד"ל (מו"ק טו.) ממה דכתיב (ש"ב יד, ב) "לבשי נא בגדי אבל" דאבל אסור בתכבוסת, ואנן קיי"ל דכוונת הפסוק לאסור לאבל ללבוש בגדים מכובסים לפי שאינן בגדי אבל. אבל כל האיסור מבואר הוא בשעת לבישה שתלבוש אז בגדי אבל ולא בגדים שאינן של אבל, ודו"ק היטב.

מהו הפירוש של "מטפחת הידים"

והנה במשנה בכלאים (פ"ט משנה ג') כתב מטפחת הידים, מטפחת הספרים, מטפחת הספג, אין בהם משום כלאים. רבי אלעזר אומר. ומטפחת הספרים, אסורות משום כלאים. ופירש הרא"ש בהל' כלאים

מטפחת הידים והשולחן, אסור. וכו'. הגה - ואנו נוהגין להחמיר בכל זה מתחלת ר"ח עד אחר התענית, אם לא לצורך מצוה, כגון אשה הלובשת לבנים מותרת לכבס וללבוש לבנים ולהציע תחתיה (רוקח וא"ז), אבל בט' באב עצמו לא תלבש לבנים רק לובשת חלוק בדוק ויפה (הגהות שערי דורא). וכן לכבוד שבת לובשים כלי פשתן ומציעין לבנים כמו בשאר שבתות. ואסור ליתן כלים לכובסת אינה יהודי לכבס מראש חודש ואילך, אבל קודם ר"ח מותר לתת, אע"פ שכובסת אחר ראש חודש (תוספות פ"ד דתענית ומהרי"ל). ומכל הנ"ל לכאורה משמע דאסור להשתמש במטפחת בימים אלו.

אבל ראשית כל צריך לבאר, מהו הפירוש של "מטפחת הידים". ואח"כ צריך לבאר מהו האיסור בה. דהרי בין הטור ובין המחבר לא כתבו רק דאסור בין "ללבוש ובין להציע" ומה ללבוש ולהציע שייך במטפחת הידים. ובשלמא מטפחת השולחן י"ל דכמו דאסור להציע את המטה הכי נמי אסור להציע את השולחן. אבל במטפחת הידים איזה הציע או לבישה שייך בה. וא"ת דאסור להשתמש בה, למה לא כתב הטור והמחבר לשון המשתמע לכולם דאסור להשתמש בשום דבר המכובס בימים אלו.

והנה על הא שכתב הרמ"א דבשבת מותר ללבוש כלי פשתן ולהציע לבנים כמו בשאר שבתות, כתב הט"ז בשם המהרש"ל, וז"ל, ואנחנו נוהגים איסור אפי' מר"ח כל דבר שנוהג בשבוע שחל ט"ב, חוץ ממה ששייך לכבוד שבת אין לשנות כלל, כגון כתונת ומטפחת דנוהגין היתר, אבל בסדינין כמדומה שנהגו בו איסור. וצ"ע דמחמירין באבל ממש אף הכתונת לשבת. אבל מטפחת הידים והשולחן כמדומה שנוהגין היתר פשוט אפילו באבל הנלענ"ד כתבתי ועיין ביו"ד סי' שפ"ט עכ"ל.

וכתב הפרמ"ג במשבצות זהב ס"ק ד', וז"ל, והלשון מסופק ומ"מ משמע דבאבל

אין שום איסור כלל.

אבל מטפחות הספוג שרוצה לנגב עצמו כשיוצא מהמקוה או בית המרחץ אין שום איסור כלל. ותמה אני איך בדה מלבו איזה ספר ליקוט לאסור להשתמש במטפחות האלו. וכדומה לזה פשוט דמטפחות שמסתפגים בהם הכלים והקרקעות פשוט דמותר להשתמש בהם בימי האבל ות"ב⁴.

ויש מביאין ראייה לאיסור השתמשות בכל מטפחות הידים מספר דרך החיים מבעל חוות דעת, שכ' וז"ל, אסור להחליף וללבוש בגדי פשתן לבנים מ"ח עד אחר התענית אם לא לצורך מצוה וכו' וכן לכבוד שבת מותר אפילו בשבת חזון אף שחל ט' באב להיות בשבת מותר להחליף כתונת ומטפחות שמנגבין בה את הידים, ומה שפורסין על השולחן מותר להחליף לבנים פי' מצעות על המטה אבל סדינים לבנים אסור להחליף, עכ"ל. ומפשטות לשונו משמע לכאורה דאין להחליף מטפחות ידים כלל אף שאין מציעין אותן על השולחן. אבל מ"מ נראה דאין ראייה כלל, דכיון שכ' האיסור לענין "להחליף", משמע שאין איסור השתמשות, רק דבחול אין להחליף מטפחות האלו שמציעין אותן על השולחן שמנגבים בהן הידים, וצע"ע. וכן בקיצור שולחן ערוך כ' מטפחות הידים "ומגבות" להחליף כדרך שעושים בשאר שבתות דלכבוד שבת מותר להחליפן כמו בשאר שבתות. ג"כ מבואר שכל השאלה אינו בהשתמשותן רק להחליפן להיות מונחין שם.

בגדים פ"ט וז"ל, מטפחות הידים ומטפחות הספרים ומטפחת הספג אין בהם משום כלאים. רבי אליעזר אוסר מטפחת הידים - מפה שרגילין לפרוש על השולחן ולקנח בה את הידים. מטפחות ספרים שמשמין על ספר תורה מטפחת הספג שמסתפגין בהן אחר הרחיצה ר"א אוסר. מפרש בירושלמי מטפחת הידים פעמים שמחמם בה ידיו. ומטפחות ספרים פעמים עושה אותן כמין תיק ומשימה בחיקו ומתחמם בה. ומטפחות הספג פעמים שרואה רבו ומתעטף בה. עכ"ל. וכן פירש הר"ש משאנץ שם במשנה וז"ל: מטפחות הידים - מפה שפורסין על השולחן דרך בני אדם מכובדין כשמביאין להן פת או בשר נותנין להן במפה, עכ"ל. וכן הר"ן בחידושו על הרי"ף כתב במו"ק (ברפי הרי"ף י:) ומטפחות הידים. שמתנגבים בהם בשעת אכילה. עכ"ל. משמע שהוא על השולחן בשעת שאוכל. וכן פי' בחידושו (יח.) מטפחות הידים, פי' לפי שהן מזוהמות תדיר שמנגבים בהן בשעת אכילה הילכך מותר לכבסן במועד, עכ"ל. הרי מפורש שמטפחות ידים הוא דוקא אותם שמנגבים בהם הידים בשעת אכילה.

ולפ"ז נראה לומר דכיון שלענין ת"ב ואבילות כתבו הפוסקים האיסור דוקא "במטפחות הידים", יש לומר שכל האיסור של הוא רק איסור הצעה שאסור להציע מטפחות הידים על השולחן כמו שאסור להציע מטפחות השולחן. אבל סתם להשתמש בהם

4 אף דלענין כלאים אסורים כמבואר ביו"ד (סימן ש"א סעיף ט') מטפחות שמקנחים בהם את הידים ומטפחות שמסתפגים בהם הכלים והקרקעות, ושמסתפגים בהם אחד הרחיצה ומטפחות ספרים, אסורים משום כלאים, שהרי הידים נוגעות בהם והם נכרכים על היר תמיד ומתחממין: הגה - וכן אסור לעשות מטפחות שפורסים על השולחן שאוכלין עליו (הרא"ש כלל ו' וחידושי אגודה סוף ביצה) או שקורין עליו בבית הכנסת, מכלאים (הגהות אשר"י פ' בני העיר), מפני שלפעמים מקנח בהם ידיו ומתחמם בהם, עכ"ל.